

UNIVERSITATEA DIN CRAIOVA
FACULTATEA DE ȘTIINȚE SOCIALE
ȘCOALA DOCTORALĂ DE ȘTIINȚE SOCIALE ȘI UMANISTE

Integrarea educațională și incluziunea socială a copiilor cu cerințe educaționale speciale

=REZUMAT=

Conducător științific:
Prof. univ.dr. habilitat Maria Constantinescu

Doctorand:
Corina Tonița

Craiova
2021

CUPRINS

INTRODUCERE	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
CAPITOLUL I. ABORDARI TEORETICE ALE FENOMENULUI DE INCLUZIUNE A COPIILOR CU CERINȚE SPECIALE	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.1. Cerințe educaționale speciale: delimitări conceptuale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.1.1. Precizări conceptuale: deficiență, dizabilitate, handicap, cerințe educaționale speciale.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.1.2. Taxonomia cerințelor educaționale speciale.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.1.3. Indicatorii educației incluzive și formele cerințelor educaționale speciale ...	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.2. Teorii și modele de abordare a dizabilităților/ cerințelor educaționale speciale în societate	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.2.1. Modelul medical/individual.....	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.2.2. Modelul psiho-social	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.2.3. Modelul pro-activ sau noua abordare a dizabilității ..	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.3. Evoluția fenomenul multidimensional de integrare și incluziune socio-educățională	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.3.1. Teorii sociologice, explicații teoretice fundamentale ale fenomenului incluziunii și excluziunii sociale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.3.2. Integare și incluziune: delimitări conceptuale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.3.3. Factorii favorizanți și frenatori ai incluziunii socio-educăționale ...	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
I.3.4. Modalități de realizare a integării și incluziunii	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
CAPITOLUL II. POLICITICI SOCIO-EDUCAȚIONALE INTERNAȚIONALE ȘI NAȚIONALE ALE INCLUZIUNII EDUCAȚIONALE ȘI SOCIALE ...	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II.1. Contextul politicilor socio-educăționale incluzive – o perspectivă globală	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II.2. Principiile politicilor educaționale contemporane	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II.3. Incluziunea socio-educățională în politicile socio-educăționale internaționale ..	Eroare! Marcaj în document nedefinit.
II.4. Incluziunea socio-educățională în politicile educaționale naționale	Eroare! Marcaj în document nedefinit.

CAPITOLUL III. CERCETĂRI ALE FENOMENULUI DE INCLUZIUNE SOCIALĂ ȘI DE INTEGRARE EDUCAȚIONALĂ A COPIILOR CU CERINȚE

EDUCAȚIONALE SPECIALE..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

III.1. Cercetări internaționale ale fenomenului de incluziune socială și de integrare educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale.....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.1. Legislația internațională și europeană privind incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.2. Studii și cercetări internaționale privind incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.1.3. Statistici internaționale cu privire la incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2. Cercetări naționale ale fenomenului de incluziune socială și de integrare educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.1. Legislația națională privind incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.2. Studii și cercetări naționale privind incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

III.2.3. Statistici naționale cu privire la incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

CAPITOLUL IV. EXPLORAREA FENOMENULUI DE INCLUZIUNE SOCIO-EDUCAȚIONALĂ: CERCETAREA PERCEPȚIILOR, ATITUDINILOR ȘI

NEVOILOR DE FORMARE ALE CADRELOR DIDACTICE..... Eroare! Marcaj în document nedefinit.

IV.1. Problematika cercetării..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.2. Scopul și obiectivele generale ale cercetării. Tipologia cercetărilor realizate...**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.3. Ipotezele cercetării ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.4. Dimensiunile și indicatorii incluziunii..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.5. Metodologia cercetării științifice ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6. Cercetare cantitativă empirică cu privire la percepția și atitudinea cadrelor didactice asupra fenomenului de integrare și incluziune socio-educatională..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6.1. Obiectivele cercetării cantitativ-empirice cu privire la percepția și atitudinea cadrelor didactice asupra fenomenului de integrare și incluziune socio-educatională ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6.2. Ipotezele cercetării cantitativ-empirice cu privire la percepția și atitudinea cadrelor didactice asupra fenomenului de integrare și incluziune socio-educatională ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6.3. Structura și caracteristici socio-demografice ale lotului de respondenți ai cercetării constatative cu privire la aprecierea atitudinii cadrelor didactice asupra

fenomenului de intergere și incluziune socio-educățională **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6.4. Procedura de implementare a cercetării constatative și instrumentele elaborate pentru aprecierea atitudinii cadrelor didactice asupra fenomenului de intergere și incluziune socio-educățională..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.6.5. Rezultate ale cercetării și interpretarea rezultatelor cercetării constatative cu privire la atitudinea cadrelor didactice asupra fenomenului de incluziune socio-educățională în urma anchetei sociologice prin tehnica chestionarului și a interviului de grup (focus-grup) ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.7. Cercetare cantitativă cu privire la nevoile de formare ale cadrelor didactice și cu privire la modalitățile de implementare a incluziunii socio-educăționale **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

IV.8. Concluziile studiului cantitativ și calitativ cu privire la percepția și atitudinea cadrelor didactice asupra fenomenului de intergere și incluziune socio-educățională .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

CAPITOLUL V. CERCETAREA EXPERIMENTALĂ A PROCESULUI DE INTEGRARE SOCIO-EDUCAȚIONALĂ A COPIILOR CU CERINȚE EDUCAȚIONALE SPECIALE ÎN INSTITUȚIILE DE ÎNVĂȚĂMÂNT GENERAL

..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.1. Designul cercetării experimentale. .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.2. Eșantionul cercetării experimentale a procesului de integrare socio-educățională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.3. Metodologia cercetării..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.4. Prezentarea demersului formativ privind formarea cadrelor didactice în vederea facilitarea incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ de masă..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.5. Interpretarea rezultatelor cercetării impactului studiului experimental asupra nivelului de integrare socio-educățională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul general. .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.6. Recomandări pentru facilitarea incluziunii socio-educăționale ale copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul general. .... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

V.7. Concluziile cercetării experimentale a procesului de integrare socio-educățională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

LIMITE ȘI DIFICULTĂȚI ALE DEMERSULUI INVESTIGATIV REALIZAT **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

CONCLUZII GENERALE ȘI RECOMANDĂRI.... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

BIBLIOGRAFIE.....21

ANEXE..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 1. Acte normative care sprijină procesul incluziunii socio-educăionale .....**Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 2. Chestionar pentru cadre didactice - Explorarea atitudinilor față de incluziunea elevilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul general ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 3. Focus grup – modalități de realizare eficientă a incluziunii socio-educăionale ale elevilor cu cerințe educaționale speciale ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 4. Fișa de observare a indicilor comportamentului social ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 5. Răspunsurile centralizate de elevii din lotul experimental și de control la *Fișa de observare a indicilor comportamentului social*. ... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Anexa 6. Programa analitică al modulului de formare *Incluziunea socio-educăională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul de masă*. ..... **Eroare! Marcaj în document nedefinit.**

Teza, „*Integrarea educațională și incluziunea socială a copiilor cu cerințe educaționale speciale*”, a urmărit explorarea percepțiilor educatorilor față de educația incluzivă, identificarea atitudinilor cadrelor didactice față de fenomenul incluziunii și modul în care o pregătire în domeniul incluziunii a cadrelor didactice va facilita învățarea la elevii cu cerințe educaționale speciale. În ultimele decenii, datorită alinierii și armonizării legislației românești la spațiul european, precum și ratificării Convenția privind Drepturile Persoanelor cu Dizabilități, România și-a asumat asigurarea incluziunii socio-educaționale a persoanelor cu dizabilități. Întreg acest demers s-a soldat cu declanșarea unui val de acțiuni, mai ales din partea sectorului organizațiilor non-guvernamentale, de a promova drepturile persoanelor cu dizabilități. Aceste acțiuni au dus la o schimbare a conștiinței publice în raport cu persoanele cu dizabilități. Acestea au devenit persoane care pot avea o contribuție semnificativă la construirea societății, această transformare s-a produs datorită înțelegerii rolului principal al resurselor umane în viața societății, acceptarea necondiționată a valorii fiecărei persoane, indiferent de dizabilitate, de credințele religioase, rasă, starea de sănătate.

Prin urmare, această nouă tendință societală își propune să recunoască dreptului fiecărei persoane umane la autodeterminare, unicitate și variabilitate. Recunoașterea de către stat a valorii integrării sociale și educaționale vine și cu o serie de provocări: necesitatea creării unor tehnologii speciale pentru educație, creștere și socializare a copiilor cu dizabilități. În conformitate cu aceste necesități – explorarea procesului de integrare și incluziune socio-educațională a elevilor - structura tezei a fost construită. Am studiat fenomenul de integrare și incluziune socio-educațională din școală, demers pe care l-am inițiat cu studierea literaturii de specialitate, a experienței altor state cu tradiție în incluziunea socio-educațională, dar și a rezultatelor principalelor cercetări din acest domeniu. Am identificat resursele și dificultățile acestui proces complex de incluziune, consecințele acestuia asupra elevilor, profesorilor, părinților, comunității, dar și la nivelul funcționării societății. Atitudinile tuturor celor implicați în proces sunt cele care determină reușita sau nu a procesului de integrare și incluziune socio-educațională. Atitudinile negative, de respingere, izolare, neacceptare sunt cele care duc la o scădere a capacității de integrare a elevului în școală, iar ulterior în societate, destabilizând emoțional întregul context și ineficientizând o serie de mecanisme și procese.

În ultimele decenii, în țară în ansamblu, din o serie de motive socio-economice, demografice și de mediu, a apărut o tendință constantă de creștere a numărului copiilor cu

dizabilități. Elevii cu dizabilități la toate nivelurile de educație (preșcolar, primar, gimnazial, liceal, chiar și educația adulților) sunt extrem de vulnerabili de a fi excluși și de a avea multiple bariere în accesarea oportunității educaționale. Prin urmare, aceștia nu beneficiază de oportunități educaționale, nu au acces la acestea, iar cauza principală fiind dificultățile acestora de învățare sau al factorilor de excludere care decurg din dezavantajul social. Se observă dinamica transferului de elevi cu cerințe educaționale speciale spre instituțiile de învățământ general. Sistemul educațional românesc oferă servicii de instruire a acestor copii atât în sistemul de masă, cât și în sistemul de învățământ special. Copiii care sunt membri ai diferitelor grupuri nosologice (cu deficiențe severe de vorbire, deficiențe senzoriale și motorii, dizabilități intelectuale) pot fi școlarizați alături de copii care nu au astfel de dificultăți. Problemele care se ridică la transferul acestor copii din sistemul special în cel de masă este cel al pregătirii profesorilor pentru a oferi o educație de calitate și adaptată nevoilor acestora și oferirea unor servicii de sprijin care să faciliteze tranziția spre acest model. Un indicator de calitate pentru reușita procesului de incluziune ar fi dezvoltarea competențelor relevante pentru incluziunea socială, pentru că finalitatea educației este cea de formare a individului pentru integrarea în viața socială. Pentru realizarea efectivă a acestui obiectiv este necesară implicarea tuturor actorilor implicați în acest demers, mai ales această implicare trebuie să fie solidă și realizată pe parcursul întregului proces la copii cu cerințe educaționale speciale.

Problematika privind educația copiilor cu cerințe educaționale speciale trebuie să fie pe agenda factorilor de decizie care se ocupă de persoanele cu dizabilități, specialiști, cercetători și actori educaționali, dar nu poate să nu fie discutată și în contextul politicilor educaționale și sociale promovate în România. O integrare și incluziune eficientă trebuie realizată pe toate palierele vieții sociale și comunitare. Activitatea recuperativ-corecțională, ca sistem pedagogic și, în același timp, social, ar trebui să aibă o ieșire independentă în mediul social. Mediul este cel care va verifica și confirma eficiența integrării și incluziunii sociale ale elevilor cu cerințe educaționale speciale, dacă obiectivele pe care societatea românească s-a angajat să le asigure: dezvoltarea armonioasă a personalității, adaptarea socială și ca finalitate cu puternic impact economic – integrarea profesională a elevilor. Problema care urmează să fie pusă în discuție în studiul realizat prin prezenta cercetare doctorală urmărește explorarea triadei (instruire, creștere, dezvoltare), dar în contextul socio-educational. Bazându-ne pe marile teorii de abordare a dizabilităților și dificultăților în

adaptarea socio-educatională, am presupus și verificat faptul că intervenția socio-educatională nu poate fi implementată izolat, ci ținând cont de cerințele mediului socio-economic. Relevanța subiectului de cercetare ales se datorează schimbărilor care au avut loc și au loc în prezent în sistemele socio-educative din România. Integrarea instituțiilor de învățământ este unul dintre domeniile cerute la nivel internațional care, eventual, va contribui la o transformare radicală la diverse nivele ale societății. Educația incluzivă reprezintă o cale de dezvoltare și umanizarea societății. Diseminarea incluziunii copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ se realizează de câțiva ani în România, mai ales prin efortul organizațiilor internaționale (UNICEF, ONU, UNESCO) sau al organizațiilor non-guvernamentale (RENINCO). Totuși, există nevoie de o serie de acțiuni, proiecte pentru a asigura realizarea deplină a drepturilor copiilor de a primi o educație de calitate, indiferent de dificultățile sociale, cognitive, emoționale etc. Practica incluzivă se orientează către realizarea și asigurarea unui acces egal de a primi un anumit tip de educație, prin crearea condițiilor necesare pentru realizarea educației.

Realizarea studiului se justifică prin faptul că: populația școlară este în continuă schimbare, astfel încât numărul elevilor cu cerințe educaționale speciale incluși în sistemul de învățământ de masă este în continuă creștere, iar profesorii trebuie să se adapteze într-un timp extrem de scurt pentru a răspunde provocărilor venite odată cu noua situație; formarea adecvată a cadrelor didactice, pregătirea acestora cu strategii și tehnici care să îi echipeze cât mai solid pentru o incluziune socio-educatională eficientă, este pârghia esențială care poate avea un impact semnificativ; elevii cu cerințe educaționale speciale sunt cei mai expuși discriminării și excluziunii sociale, și au nevoie de sprijin și suport pentru depășirea dificultăților.

Teza se înscrie în tendința de schimbare socio-educatională a climatului școlar, de îmbunătățire a practicii educaționale, tendință generală ce caracterizează întreg sistemul nostru de învățământ, iar implicarea în pregătirea cadrelor didactice în această direcție de a putea fi pregătiți pentru a primi copiii cu cerințe educaționale speciale este extrem de importantă. Susținem cu convingere că o pregătire a profesioniștilor care lucrează cu copiii cu cerințe educaționale speciale (profesori, consilieri educaționali, educatori), cunoașterea strategiilor de reducere a barierelor care împiedică incluziunea socio-educatională și crearea unui mediu pozitiv și benefic pentru învățare pentru toți copiii.

Cercetarea realizată a plecat de la studierea literaturii de specialitate. Fenomenul incluziunii sociale este înțeles dacă este studiat în contrast cu fenomenul excluziunii sociale, apărut mai ales ca o încercare de a explica problemele sărăciei și marginalizării. Cele mai multe dintre lucrările de specialitate militează și promovează educația incluzivă. Pentru înțelegerea în profunzime a fenomenului de incluziune socio-educatională a fost desfășurată o investigație a principalelor surse bibliografice care tratează acest fenomen pentru înțelegerea conceptelor și a direcțiilor de dezvoltare a acestuia. Astfel au fost studiați: Weber, Wittgenstein, Heidegger, Lenoir, Durkheim, Abrahamson, Wolf, Shtompka, Otovescu, Gorun etc. De asemenea, au fost consultate o serie de rapoarte și studii care au cercetat impactul educației incluzive asupra incluziunii socio-educatională (Subban & Sharma, Avramidis, Bayliss, & Burden, Van Reusen, Shoho, & Barker, Menlove, Hudson & Suter, Mullen, Agran, Alper & Wehmeyer, Sharma & Desai, Ka Lam Sam Sam, Fuk-chuen Ho & Cici Sze Ching Lam, Kim, King & Jennings etc. În literatura de specialitate românească au fost consultate numeroase rapoarte și studii.

Contextul disciplinar abordat de către tema cercetării, așa cum poate fi vizualizat și după literatura de specialitate consultată, cea care abordează fenomenul excluziunii și incluziunii sociale, demonstrează interesul pentru acest fenomen a mai multor domenii: sociologie, drept, psihologie, pedagogie, psihopedagogie specială. Teza cuprinde două componente distincte structurate pe cinci capitole: o parte teoretică formată din trei capitole care urmează o aranjare logică și, o parte aplicativă, formată din două capitole, o cercetare desfășurată pe mai multe paliere: la nivel internațional, național și regional. Teza realizează o analiză a incluziunii socio-educatională, atât ca fenomen, cât și ca un proces social, de pregătire timpurie a factorilor care vor facilita incluziunea socială.

Teza a fost construită pe explorarea procesului de integrare și incluziune socio-educatională a elevilor cu cerințe educaționale speciale, pe identificarea resurselor și dificultăților acestui proces complex de incluziune, a consecințelor acestuia asupra elevilor, profesorilor, părinților, comunității, dar și la nivelul funcționării societății. Atitudinile tuturor celor implicați în proces sunt cele care determină reușita sau nu a procesului de integrare și incluziune socio-educatională. Atitudinile negative, de respingere, izolare, neacceptare sunt cele care duc la o scădere a capacității de integrare a elevului în școală, iar ulterior în societate, destabilizând emoțional întregul context și ineficientizând o serie de mecanisme și

procesele. Elevii cu dizabilități la toate nivelurile de educație (preșcolar, primar, gimnazial, liceal, chiar și educația adulților) sunt extrem de vulnerabili.

Structura tezei. Teza este structurată pe cinci capitole distribuită pe două părți, una teoretică (care conține trei părți) și una practică care prezintă o cercetare complexă, structurată pe *cinci capitole*. Capitolul I, *Abordări teoretice ale fenomenului de incluziune a copiilor cu cerințe speciale*, care își propune să definească conceptele de „cerințe educaționale speciale”, „dizabilitate”, „incluziune”, „integrare” și să analizeze perspectivele de abordare ale literaturii de specialitate, internațională și națională, cu care se operează în domeniul cerințelor educaționale speciale, a integrării și incluziunii. A fost necesară precizarea acestor concepte, pentru a ne asigura că vom studia și măsura fenomenul stabilit inițial. Studiarea definițiilor conceptuale a permis trasarea de indicații cu privire la indicatorii de studiat. Orice copil poate întâmpina dificultăți de învățare sau de adaptare școlară la un moment dat și atunci este necesară delimitarea conceptuală și identificarea copiilor și afecțiunilor care creează adevărate piedici și care prin urmare necesită o abordare specializată pentru asigurarea incluziunii. O serie din aceste concepte vor fi studiate din 2 perspective: socială și educațională, pentru că pentru a răspunde nevoilor societății copii sunt formați, educați, iar pentru realizarea adecvată a integrării sociale ulterioare, educația are un rol esențial, fiind o componentă fundamentală a sistemului social, aptă să răspundă concret imperativelor de moment ale evoluției din societatea contemporană și să rezolve o serie de probleme referitoare la nevoile de acceptare socială a ființei umane și la capacitatea fiecărui individ de a se adapta și integra cât mai bine într-o societate aflată într-o continuă transformare.

De asemenea, au fost trecute în reviste principalele clasificări ale cerințelor educaționale speciale, studiul nostru adoptând clasificarea realizată de Organizația pentru Cooperare și Dezvoltare Economică (OECD). Un alt aspect tratat în primul capitol s-a referit la explicarea principalelor teorii și modele de abordare a deficienței și incluziunii, prezentându-se principalele modele de abordare a dizabilității (modelul medical/ individual, modelul psiho-social, modelul pro-activ). În același timp, a fost analizat evoluția fenomenului multidimensional al incluziunii, cu abordarea principalelor teorii sociologice, care explică fenomenul incluziunii și excluziunii sociale, identificarea factorilor favorizanți și frenatori ai incluziunii socio-educaționale și a modalităților de realizare a integrării și incluziunii socio-educaționale.

Capitolul II, *Politicile socio-educative internaționale și naționale ale incluziunii educaționale și sociale*, trece în revistă principalele politici socio-educative care promovează incluziunea educațională, principiile care au stat la baza dezvoltării paradigmei incluziunii socio-educative, pașii realizați de guvernele naționale și internaționale, organizațiile non-guvernamentale și cetățeni pentru a sprijini incluziunea socio-educativă a copiilor cu cerințe educaționale speciale. A fost realizată o analiză și sinteză a documentelor internaționale care militează pentru dezvoltarea școlilor incluzive. A mai fost realizată o analiză a politicilor legislative și a instrumentelor excelente care au fost dezvoltate pentru implementarea educației incluzive, pentru a oferi exemple de bune practici și a identifica strategiile care rămân încă vulnerabile și care impun anumite precauții pentru ulterioarele mecanisme care vor trebui să asigure funcționarea la toate nivelurile sistemului. Dezvoltarea de politici naționale, pentru a fi eficiente, trebuie să fie susținute de comunitățile locale și de cetățeni.

Un alt capitol, Capitolul III, *Cercetări ale fenomenului de incluziune socială și de integrare educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale*, care realizează o trecere în revistă a principalelor cercetări internaționale și naționale ale fenomenului de incluziune socială și de integrare educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale. De asemenea, au fost prezentate principalele acte normative ale legislației internaționale, europene și naționale privind incluziunea socio-educativă a copiilor cu cerințe educaționale speciale. Pentru construirea unei școli incluzive este extrem de necesară direcționarea normativă a sistemului, întrucât realizarea dreptului cetățenilor de a primi educație de calitate și integrare socială este un factor important în dezvoltarea durabilă a societății. Experiența (documentată într-o serie de rapoarte , care vor fi prezentate în subcapitolul care urmează) arată că unii dintre copii abandonează orice sistem educațional rigid, deoarece sistemul nu este pregătit să se adapteze nevoilor educaționale ale acestora, iar cei mai vulnerabili dintre aceștia sunt copiii cu cerințe educaționale speciale. De cele mai multe ori, copiii care abandonează școala devin izolați și excluși din sistemul social general, din societate ulterior. Prin urmare, aceștia nu beneficiază de oportunități educaționale, nu au acces la acestea, iar cauza principală fiind dificultățile acestora de învățare sau al factorilor de excludere care decurg din dezavantajul social. Din acest motiv, cercetarea pe care o realizăm se va concentra pe analiza domeniului educațional, pentru că grupul țintă pe care se va realiza cercetarea sunt copiii/elevii cu cerințe educaționale speciale, iar sistemul cu impactul cel mai mare în formarea lor ca viitori cetățeni

activi este sistemul educațional. Abordările incluzive pot sprijini acești copii în învățare și succes, ceea ce va oferi șansele și oportunitățile pentru o viață mai bună de unde și demersul și premisele cercetării noastre. De asemenea, au fost prezentate o serie de date statistice cu privire la incluziunea socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale pentru a putea identifica dinamica fenomenului incluziunii și impactul politicilor incluzive asupra eficienței acestui proces. Datele de observare statistică din sfera educației și situația copiilor cu dizabilități au permis creionarea situației din domeniul accesibilității serviciilor educaționale pentru copiii cu cerințe educaționale speciale. Au fost colectate și analizate datele statistice oficiale raportare, studiind o serie de surse ca; recensăminte generale care permit înregistrarea persoanelor cu dizabilități; recensămintele speciale ale persoanelor cu dizabilități; anchetele epidemiologice, care trebuie să asigure reprezentativitatea eșantionului și a criteriilor de selecție; sistemele de înregistrare și raportare administrativă, care înregistrează persoanele cu dizabilități ca urmare a declarării de către persoană a propriei dizabilități și luarea ei în evidență; evaluările generale, care permit selectarea unei anumite proporții de persoane cu dizabilități din totalul populației ar prezenta dizabilități; bazele de date privind persoanele cu dizabilități.

Partea aplicativă este tratată în cele două capitole, al IV-lea, *Explorarea fenomenului de incluziune socio-educatională: cercetarea percepțiilor, atitudinilor și nevoilor de formare ale cadrelor didactice* și capitolul al V-lea, *Cercetarea experimentală a procesului de integrare socio-educatională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în instituțiile de învățământ general*. În această parte aplicativă a tezei, am prezentat argumentul desfășurării cercetării, scopul, obiectivele cercetării, tipologia cercetării, ipotezele, metodologia investigației, interpretarea rezultatelor obținute, concluzii și recomandări. *Scopul principal* al tezei a constat în explorarea percepțiilor educatorilor față de educația incluzivă, identificarea atitudinilor cadrelor didactice față de fenomenul incluziunii și modul în care o pregătire în domeniul incluziunii a cadrelor didactice va facilita învățarea la elevii cu cerințe educaționale speciale. *Obiectivele generale* ale tezei s-au axat pe: explorarea fenomenului incluziunii socio-educatională în literatura de specialitate; identificarea factorilor care pot influența percepțiile cadrelor didactice față de educația incluzivă; identificarea achizițiilor existente la cadrele didactice din cadrul studiului privind incluziunea socio-educatională; stimularea participării active la învățare a elevilor cu cerințe educaționale speciale prin introducerea unui program de formare a cadrelor didactice în educația incluzivă, elaborat într-un context

didactic caracterizat prin adaptare curriculară și a tehnologiei didactice precum și prin tratarea diferențiată a elevilor. În funcție de aceste obiective am desfășurat 2 cercetări distincte: I. *Cercetare constativă* identificarea nivelului de apreciere a atitudinii cadrelor didactice din învățământul de masă față de fenomenul incluziunii și identificarea barierele existente în calea incluziunii. II. *Cercetarea ameliorativă* privind formarea cadrelor didactice în principiile educației incluzive cu scopul de a eficientiza învățarea la elevii cu cerințe educaționale speciale.

Complexitatea fenomenului abordat a determinat formularea unor *ipoteze de cercetare* care vor permite testarea soluțiilor propuse de demersul nostru investigativ, ținând cont de faptul că o abordare socio-incluzivă eficientă va avea drept grup țintă pe cei mai vulnerabili din categoria elevilor și anume elevii cu cerințe educaționale speciale. În cadrul cercetării inițiate, am formulat mai multe ipoteze de lucru, după cum urmează: Dacă atitudinea societății este una pro-incluziune, atunci profesorii vor fi mult mai deschiși către includerea și sprijinirea copiilor cu cerințe educaționale speciale în sălile lor de clasă (H.1.); Dacă profesorii au o experiență didactică bogată în interacțiunea cu copii cu cerințe educaționale speciale, atunci și percepțiile acestora față de educația incluzivă vor fi favorabile (H.2.); Dacă elevii cu cerințe educaționale speciale sunt sprijiniți și susținuți de cadrele didactice din școală, atunci comportamentul social al acestora se dezvoltă adecvat, ceea ce facilitează integrarea socio-educatională (H3); Cu cât cerințele educaționale speciale ale copiilor sunt mai severe, cu atât pregătirea profesorilor de la clasă în domeniul educației incluzive trebuie să fie mai solidă, pentru ca procesul incluziunii socio-educatională să fie mai eficient (H4); Dacă profesorii din învățământul preuniversitar sunt pregătiți și beneficiază de o formare în educația incluzivă și primesc sprijin din partea școlii și a comunității, atunci activitățile instructiv-educative desfășurate de către profesori vor facilita comportamentul social al elevilor, ceea ce vor crește șansele de incluziune socio-educatională a acestora (H5). Pentru realizarea studiului experimental au fost stabiliți următorii indicatori pentru a permite măsurarea progresului și succesul educației incluzive (numărul de înscrieri în prima zi a anului școlar; performanța elevilor; proporția de copii cu cerințe educaționale speciale care frecventează școală; experiența didactică (ani) în lucrul cu copiii cu cerințe educaționale speciale; resurse financiare; existența unei culturi incluzive: asigurarea valorilor democratice, respectarea drepturilor omului, existența unor politici incluzive, practici incluzive în evoluție, competență în predare, servicii de sprijin, implicarea familiei.

Metodologia studiului a fost elaborat având la bază aparatul conceptual specific științelor sociale. Este descrisă metodologia utilizată în studiu, iar apoi sunt prezentate metodele utilizate pentru investigație. Am selectat din metodele științifice sociologice, pentru a răspunde problemei de cercetare lansate, am desfășurat o *anchetă sociologică, pe bază de chestionar*, care a fost aplicată cadrelor didactice care provin din instituții educaționale de masă. După centralizarea datelor obținute, acestea au au fost aprofundate și corelate cu datele culese în urma implementării *unui focus-grup*, organizat cu cadrele didactice care au în clasele lor copii cu cerințe educaționale speciale. Ce-a de-a doua cercetare a fost construită pe un design experimental, astfel încât am utilizat și metoda experimentului. De asemenea, au fost utilizate metode de prelucrare statistică a datelor pentru a stabili existența unor corelații (coeficientul Pearson) pentru a vedea direcția și mărimea între variabile. Întregul demers investigativ a fost construit pe baza unei varietăți de metode cantitative și calitative, ceea ce a oferit posibilitatea verificării și corelării rezultatelor, asigurând validitatea cercetării și a răspunsurilor problematicii și întrebărilor stabilite în teza noastră.

În demersul investigativ, pentru explorarea fenomenului incluziunii socio-educative, lotul de cercetare a fost format din 255 de respondenți, cadre didactice din învățământul preuniversitar (preșcolar, primar, gimnazial și liceal) (din județele Dolj, Ialomița, Caraș Severin). Pentru focus grup, din cei 255 de respondenți au fost selectați 12 cadre didactice care au participat la cele 2 focus-grupuri. Pentru experiment, a fost selectat un grup de 129 de subiecți, elevi cu cerințe educaționale speciale încadrați în învățământul de masă (din care 65, pentru lotul experimental, și 64 de elevi, pentru lotul de control) din școli ale județelor Dolj, Ialomița și Caraș Severin. Pentru realizarea studiului experimental care își propune să exploreze integrarea și incluziunea copiilor cu cerințe educaționale speciale a fost necesară stabilirea unor indicatori care să ne permită măsurarea progresului și succesul educației incluzive. Astfel, am apelat la literatura de specialitate, iar în urma analizei acesteia, realizată în primele capitole ale tezei, am stabilit câțiva descriptori sau indicatori care să permită evaluarea progresului instituțional (în special din perspectiva cadrelor didactice) către educație incluzivă. A. Indicatori cantitativi (numărul de înscrieri în prima zi a anului școlar, performanța elevilor, proporția de copii cu cerințe educaționale speciale care frecventează școală, experiența didactică (ani) în lucrul cu copiii cu cerințe educaționale speciale, resurse financiare; B. Indicatori calitativi (existența unei culturi incluziv: asigurarea valorilor democratice, respectarea drepturilor omului, existența unor politici incluzive, practici

incluzive în evoluție, competență în predare, servicii de sprijin, implicarea familiei). Educatorii care au participat la acest studiu au completat chestionarul privind educația incluzivă, care a fost un chestionar autoadaptat care a implicat diferite aspecte legate de implementarea educației incluzive. Chestionarul a constat din întrebări biografice pentru a descrie eșantionul și a colecta date factuale (secțiunea A) : numărul de ani de predare a participanților, numărul de ani de predare la școala actuală și intervalul de vârstă. Fiecare chestionar de sondare a percepțiilor față de educația incluzivă care a fost administrat a primit un cod unic din două cifre (aceleași cu cel utilizat pe lista de verificare a școlilor participante la studiul de cercetare) și un număr unic care a dat fiecărui chestionar un sistem de codificare separat. Secțiunea B a chestionarului a constat din 22 de itemi construiți pe o scală de tip Likert pe o scară de evaluare de cinci puncte, trecând de la un acord puternic (care indică percepții negative) la un dezacord puternic (care indică percepții pozitive). Patru dintre aceste întrebări, și anume întrebările 5, 11, 12 și 20 au o notare inversă și se vor raporta puternic de acord cu percepții mai pozitive și invers. Întrebările de notare inversă vor fi inversate atunci când sunt analizate, pentru a preveni orice neînțelegeri. În secțiunea C a chestionarului privind educația incluzivă au fost formulate întrebări semi-deschise și deschise, concepute pentru a explora percepțiile profesorilor despre educația incluzivă, barierele în calea învățării, abilitățile necesare practicilor educaționale incluzive, precum și percepțiile asupra programelor de formare la care au participat cadrele didactice din învățământul preuniversitar. Întrebările 23 și 24 au abordat ipoteza 1 de cercetare pentru a obține informații despre punctele de vedere și înțelegerea pe care au avut-o profesorii față de educația incluzivă. Întrebările 25 au abordat ipoteza 2, care ne permite să oținem o perspectivă asupra barierelor percepute de educatori în calea învățării pe care le găsesc în clasă. Iar întrebarea 26 a abordat abilitățile necesare pentru ca educația incluzivă să aibă succes. Vom corela rezultatele obținute la aplicarea chestionarului cu datele obținute în urma desfășurării focus-grupurilor. Chestionarul a durat aproximativ 30 de minute pentru a fi completat.

După aplicarea anchetei pe bază de chestionar, pentru completarea datelor obținute s-au organizat interviuri de grup (focus-grupuri) cu educatori și cadrele didactice, consilieri școlari și profesori itineranți din învățământul preuniversitar pentru a determina mai în profunzime atitudinea față de educația incluzivă, barierele și soluțiile de depășire a dificultăților în integrare, identificarea unor exemple de bune practici care să permită formularea de recomandări pentru desfășurarea activităților instructiv-educative. În cadrul

focus-grupurilor realizate obiectivele urmărite au fost: Identificarea modalităților de incluziune socio-educatională a elevilor care au anumite dificultăți în învățare sau bariere sociale; Identificarea resurselor și conștientizarea impactului pe care îl au profesorii asupra asigurării unui mediu incluziv; Identificarea oportunităților și a dificultăților întâmpinate de copiii cu cerințe educaționale speciale în procesul de incluziune socio-educatională; Identificarea informațiilor pe care le dețin cadrele didactice în legătură cu procesul incluziunii socio-educatională ale copiilor cu cerințe educaționale speciale.

Evident că progresele și schimbările în atitudini nu sunt spectaculoase, este nevoie de o perioadă lungă de timp pentru schimbări semnificative, astfel încât cadrele didactice am menționat că unele comportamente dificile la copiii cu cerințe educaționale speciale au persistat și după desfășurarea experimentului (chiar dacă numărul acestor episoade este în descreștere). O parte din profesori au menționat comportamente de nesiguranță, izolare sau autoizolare, manifestări anxioase, de neîncredere, de frustrare, atât la subiecții grupului experimental, cât și la cei din grupul de control. Cu toate acestea, profesorii care au lucrat cu copiii din grupul experimental au menționat existența unor progrese în dezvoltarea socială a copiilor lor (și nu doar la copiii cu cerințe educaționale speciale, dar și la colegii acestora). Conform celor spuse de profesori, părinți, majoritatea copiilor cu cerințe educaționale speciale din grupul experimental au mai multe tentative spontane de a se angaja într-o interacțiune cu o altă persoană, și solicită ajutor dacă au nevoie.

Punctele forte identificate în urma aplicării studiului experimental se pot aminti: creșterea șanselor de eficientizare a învățării la copiii cu cerințe educaționale speciale, stimularea în crederii în sine a acestora, facilitarea socializării. Rămân problematice o serie de elemente ca: stabilirea contactului și menținerea relațiilor dintre copiii cu cerințe educaționale speciale și colegii lor, mai ales la copiii care au o afectare mai severă care îi împiedică să socializeze sau să învețe de la ceilalți; alte dificultăți țin de implicarea familiei și continuarea celor construite în clasă în medii autentice acasă sau în alte grupuri sociale, extrașcolare. Convingerea este că depășirea acestor dificultăți se poate realiza cu o creștere a gradului de conștientizare și de cunoaștere a elementelor care ar putea sprijini incluziunea socio-educatională a tuturor copiilor. Este de asemenea nevoie de organizarea de seminarii unde să existe un schimb de experiență și de bune practici între cadre didactice sau între școli pentru un transfer eficient și rapid de soluții care pot fi testate. Și așa cum vom încerca să prezentăm în continuare rezultatele la care am ajuns în cadrul studiului experimental

desfășurat, formarea cadrelor didactice în domeniul educației incluzive este crucială pentru eficientizarea procesului incluziunii.

Drept concluzii, am identificat următoarele: Programul experimental inițiat a avut impact semnificativ, asupra dezvoltării comportamentelor sociale la copiii cu cerințe educaționale speciale, participanți la studiu. Astfel, putem afirma că formarea resursei umane care lucrează la clasă cu copii cu cerințe educaționale speciale în educație incluzivă va avea impact asupra facilitării incluziunii socio-educative. Analiza datelor obținute la programul experimental confirmă schimbări pozitive în comportamentele de relaționare și interrelaționare între elevii cu cerințe educaționale speciale și colegii lor: participare activă la activitățile școlare și extrașcolare, construirea și menținerea de relații cu ceilalți copii, relațiile cu profesorii, implicarea și angajarea în activitățile didactice, comportamente sociale de integrare în grupul clasei. Progresele și schimbările în atitudini nu sunt spectaculoase, este nevoie de o perioadă lungă de timp pentru schimbări semnificative, astfel încât cadrele didactice am menționat că unele comportamente dificile la copiii cu cerințe educaționale speciale au persistat și după desfășurarea experimentului (chiar dacă numărul acestor episoade este în descreștere). O parte din profesori au menționat comportamente de nesiguranță, izolare sau autoizolare, manifestări anxioase, de neîncredere, de frustrare, atât la subiecții grupului experimental, cât și la cei din grupul de control. Punctele forte identificate în urma aplicării studiului experimental se pot aminti: creșterea șanselor de eficientizare a învățării la copiii cu cerințe educaționale speciale, stimularea în crederii în sine a acestora, facilitarea socializării. Rămân problematice o serie de elemente ca: stabilirea contactului și menținerea relațiilor dintre copiii cu cerințe educaționale speciale și colegii lor, mai ales la copiii care au o afectare mai severă care îi împiedică să socializeze sau să învețe de la ceilalți; alte dificultăți țin de implicarea familiei și continuarea celor construite în clasă în medii autentice acasă sau în alte grupuri sociale, extrașcolare. *Ipoteza lansată* (H 5), dacă profesorii din învățământul preuniversitar sunt pregătiți și beneficiază de o formare în educația incluzivă și primesc sprijin din partea școlii și a comunității, atunci activitățile instructiv-educative desfășurate de către profesori vor facilita comportamentul social al elevilor, ceea ce vor crește șansele de incluziune socio-educativă a acestora, a fost confirmată. Astfel, orice elevi, indiferent de dizabilitatea pe care o are sau gradul de afectare, poate progresa, poate învăța, își poate dezvolta comportamente sociale adecvate, evident dacă sunt îndeplinite o serie de condiții, una dintre ele fiind testată în cadrul experimentului nostru prin aplicarea

programului de formare adresat cadrelor didactice. Rezultatele indică că jumătate dintre cei intervievați (50%) au spus că au dificultăți în realizarea temelor și ca ar fi dispuși să-i ajute în înțelegerea și realizarea temelor, alte provocări identificate au fost dificultăți în înțelegerea unor concepte predate, dificultăți de citire sau de scriere, dificultăți de locomoție, iar sprijinul pe care îl pot oferi colegii se referă la sprijinul emoțional (să-i ajute, să-i încurajeze, să aibă răbdare, să-i implice în activitățile comune). Rezultatele arată că între aceste variabile nu există o relație atât de semnificativă, adică între aceste două variabile nu există, conform rezultatelor obținute la acest program, o relație puternică de corelație.

Dacă analizăm variabilele media generală și comportamentul social, media generală și vârstă atunci rezultatele arată că între aceste două variabile există o relație semnificativă, puternică de corelație, ceea ce este explicabil și oferă un feedback pozitiv cercetării noastre. Din acest motiv, putem concluziona că există o relație puternică de corelație între media generală și comportamentul social. Pentru că este o corelație pozitivă – creșterea sau scăderea scorurilor la ambele categorii se produce simultan – crește coeficientul de inteligență, crește și progresul și invers. Între variabila media generală și punctajul la comportamentul social nu există o corelație semnificativă. Dacă variabila media generală crește sau descrește nu este neapărat necesar să crească sau să descrească variabila scor la comportamentul social. Scorul la comportamentele sociale este unul destul de greu de atins pentru elevii cu cerințe educaționale speciale, mai ales că planul socializării este de cele mai multe ori afectat, pentru că stabilirea și menținerea relațiilor sociale presupune efort și necesită o serie de abilități pe care copiii cu cerințe educaționale speciale nu au suficient timp și oportunități să le exerseze. De asemenea, putem menționa faptul că nu am putut stabili o corelație între relația dintre diagnostic (gradul de afectare) și dezvoltarea comportamentelor sociale. Dar, faptul că diagnosticul nu este cuantificabil, nu am putut calcula coeficientul de corelație între cele două variabile, totuși, putem interpreta în urma discuțiilor cu profesorii și analiza per ansamblu a rezultatelor obținute de copii în dezvoltarea de comportamente sociale existența unei legături semnificative și între diagnostic și progresul în dezvoltarea comportamentelor sociale (ceea ce confirmă ipoteza (H 4), care susține: cu cât cerințele educaționale speciale ale copiilor sunt mai severe, cu atât pregătirea profesorilor de la clasă în domeniul educației incluzive trebuie să fie mai solidă, pentru ca procesul incluziunii socio-educaționale să fie mai eficient).

Progresul a fost mult mai sesizabil la elevii cu cerințe educaționale speciale ușoare (ca hipoacuzie, tulburări specifice de învățare), decât la cei cu autism sau cu retard intelectual

sever, deși copii cu retard intelectual sever nu sunt foarte frecvenți în scolile de masă. Elevii cu autism au serioase dificultăți în socializare și comunicare, și atunci aceste dificultăți și progresul lent și redus pe palierul comunicării și a comportamentelor sociale ține de specificitatea sindromului. Rezultatele experimentului au relevat următoarele aspecte: copiii cu cerințe educaționale speciale sunt cei mai vulnerabili să dezvolte comportamente inadecvate, sunt cei care cel mai adesea se auto-izolează sau sunt izolați de către ceilalți copii, nu sunt pregătiți pentru școală, pot avea dificultăți în învățare, de unde și dificultăți în dezvoltarea comportamentelor sociale, contactul cu ei este destul de dificil ceea ce îngreunează și mai mult relația acestora nu doar cu ceilalți copii, ci și cu profesorii, de unde și barierele care se interpun în procesul incluziunii socio-educative, organizarea grupurilor heterogeni de elevi, iar un grup care conține copii cu cerințe educaționale speciale, grupul este și mai neomogen, se realizează foarte greu, activitatea de grup sunt dificile, mai ales când grupurile sunt mari.

Relațiile de interacțiune și colaborare dintre copiii cu cerințe educaționale speciale și colegii lor de la clasă au fost descrise de cadre didactice ca fiind mult mai dese și spontane. Astfel, 70 % dintre profesorii cu care am discutat în interviurile non-formale pe parcursul implementării experimentului, susțin că au înregistrat interacțiuni și contacte mai frecvente după începerea implementării experimentului și furnizarea formărilor pentru profesori. Un număr mic de cadre didactice (cam 10 %) susțin că nu au remarcat îmbunătățiri în procesul de incluziune socio-educativă a elevilor, afirmând că problemele care îi împiedică pe copii să interacționeze și să lege relații de prietenie și colaborare cu colegii nu au disparut și nici nu s-au diminuat semnificativ.

Pregătirea personalului didactic este una dintre problemele urgente ale organizării de înaltă calitate învățarea în educația incluzivă. Modernizarea sistemului de învățământ a dus la o schimbare a cerințelor pentru nivel pregătirea profesională a profesorilor, inclusiv profesioniști și competență socială și comunicativă și pentru a le crește funcționalitatea responsabilitățile. Analiza programelor de formare a cadrelor didactice pentru incluziune educația a arătat că în această etapă se urmărește implementarea modelului formarea de cunoștințe despre caracteristicile copiilor cu dizabilități de dezvoltare și luarea în considerare a acestora în procesul pedagogic. Cu privire la disponibilitatea profesională și personală a profesorului în munca cu copii cu dizabilități și cu nevoi educaționale speciale, care vizează formarea și dezvoltarea abilităților de interacțiune pedagogică în programele de formare

inițială și continuă, rezultatele studiului confirmă un interes susținut din partea cadrelor didactice. Focus-grupurile implemenate susțin nevoia de a furniza programe de formare care să se construiască pe o bază educațională și metodologică, menită să dezvolte competențe profesionale specifice care să cuprindă: informații sistematizate despre trăsăturile dezvoltării psihofizice la copii cu cerințe educaționale speciale; recomandări metodologice pentru adaptarea dezvoltării conținuturilor și strategiilor de implementare; programe individuale adaptate; algoritmi colectați pentru aplicarea diverselor strategii de învățare.

În același timp, nu s-a acordat suficientă atenție formării cadrelor didactice: rolul atitudinii personale față de incluziune; o înțelegere conștientă a semnificației sociale a organizării incluziunii educației. Conținutul curriculumului minimizează relația dintre personal și componente profesionale, științifice, teoretice și practice, care în consecință, reduce calitatea educației nu numai profesională, ci și competente cheie. Când se urmprește pregătirea de profesori de educație incluzivă, rezultatele învățării ca formare a competenței cognitive în rândul profesorilor (disponibilitate), inclusiv cunoștințe științifice profesionale și pedagogice despre procese inovatoare de integrare în domeniul educației speciale sunt extrem de importante. Astfel, rolul pedagogic al interacțiunii incluzive a profesorului cu elevii cu cerințe educaționale speciale și insuficienta dezvoltarea teoretică și metodologică a programelor de pregătire pentru implementare educația incluzivă a servit ca bază pentru studiul experimental realizat în cadrul tezei. Astfel, pentru a realiza o educație incluzivă de calitate, este necesar să se îmbunătățească programele pentru pregătirea personalului didactic.

Unii factori care inhibă dezvoltarea educației incluzive și care restricționează în mod accidental sau direct dezvoltarea educației incluzive pentru toți, sunt: lipsa de armonie între legislație, între politicile declarate și situația reală din instituțiile educaționale și resursele limitate care împiedică realizarea unui proces incluziv real și eficient. Rezultatele cercetărilor desfășurate, ne-a permis să concluzionăm următoarele: există un număr mare de elevi cu cerințe educaționale speciale în sălile de clasă, evoluția societății ne îndeamnă să credem că numărul acestora va rămâne mare în instituțiile educaționale.

Noutatea și originalitatea tezei. Noutatea tezei este dată de perspectiva socio-educatională de abordare a fenomenului incuziunii și anume dintr-o perspectivă interdisciplinară (sociologică, juridică, pedagogică, psihologică). Noutatea științifică rezidă în sondarea socială a fenomenului incluziunii socio-educatională, prin identificarea atitudinilor cadrelor didactice față de procesul incluziunii. A fost studiat conceptele de integrare,

incluziune și excluziune, fiind construite instrumente de cercetare pentru identificarea percepțiilor cadrelor didactice. A fost elaborat un nou instrument de observare și evaluare a comportamentelor sociale la elevii cu cerințe educaționale speciale. S-a pus accentul pe necesitatea formării specialiștilor care lucrează cu copiii cu cerințe educaționale speciale, pentru facilitarea incluziunii socio-educaționale. A fost elaborat și pilotat un program de formare *Incluziunea socio-educațională a copiilor cu cerințe educaționale speciale în învățământul de masă*, elaborat pentru cadre didactice. S-au oferit pe baza rezultatelor și a resurselor adunate pe parcursul cercetării, să se creioneze o serie de recomandări pentru profesorii care lucrează cu elevii cu cerințele educaționale speciale. De asemenea, a fost conceput un curriculum pentru un curs de formare continuă pentru cadrele didactice care lucrează cu copii cu cerințe educaționale speciale.

În concluzie, cercetarea a identificat importanța sprijinirii copiilor cu cerințe educaționale speciale în procesul lor de integrare școlară, iar mai târziu de incluziune socială. În urma schimbării atitudinii cadrelor didactice pe aceste trei poziții s-au constatat numeroase îmbunătățiri ale relației dintre cadru didactic și elev, contribuind la facilitarea incluziunii educaționale, precum și la valorizarea muncii personale de către fiecare profesor, obținând satisfacție personală și profesională de la interacțiunea cu elevii cu dificultăți și care pun cele mai multe provocări cadrelor didactice.

BIBLIOGRAFIE

- *** *Clasificarea Internațională a Funcționării, Handicapului și Sănătății*, OMS, Geneva – traducere 2004, Ed MarLINK, București. 2004
- *** *Child and adolescent mental health policies and plans WHO mental health policy and service guidance package – module*. WHO 2005
- *** *Atlas global resources for persons with intellectual disabilities 2007*. World Health Organization 2007
- *** *Students with Disabilities, Learning Difficulties and Disadvantages Policies, Statistics and Indicators*. Published by OECD. 2007
- *** *For a more specific policy tool addressing the needs of four groups of excluded learners, namely gender with a particular reference to girls, child labourers, children affected by HIV/AIDS and children with disability*. Paris: UNESCO .2008
- *** *Administrația Prezidențială/ Comisia prezidențială pentru analiza riscurilor sociale și demografice. Riscuri și inechități sociale în România*. 2009
- *** *Policy Guidelines on Inclusion in Education*. Published by UNESCO 2009
- *** *Incluziunea în educație. Ghid de politici UNESCO* (traducere RENINCO). București. 2011
- *** *Raport Mondial Privind Dizabilitatea*. Publicat de Organizația Mondială a Sănătății . 2001
- *** (2011)*The World Report on Disability*. World Health Organisation / World Bank.
- *** *Inclusive Education Project Final Report*. Published by Handicap International 2012
- *** *Raport Mondial Privind Dizabilitatea*. Publicat de Organizația Mondială a Sănătății în 2011, sub titlul „World Report on Disability”. 2012
- *** *Support for children with special educational needs (SEN)*. European Commission. Bruxelles. 2013
- *** *Banca Mondială, în Diagnoza situației persoanelor cu dizabilități în România*, <http://andpdca.gov.ro/w/wp-content/uploads/2020/12/Diagnoza-situatiei-persoanelor-cu-dizabilitati-in-Romania-2020-RO.pdf> preluat la 30-01-2021 2018
- *** *Anuarul Statistic*. 2019
- *** *Mooc Dys. Note de curs Mooc Dys*. ISBN: booktype:mooc-dys-note-de-curs, <https://www.moocdys.eu/ro/2019/10/04/mooc-dys-note-de-curs/> preluat la 25 martie 2020 .2019
- *** “Parteneriat pentru incluziune”, (2007-2008) - *Strategia națională privind învățământul persoanelor cu cerințe educaționale speciale în contextul educației inclusive*.
- *** UNESCO, *Guidelines for Inclusion. Ensuring Access to Education for All*. Paris. 2005
- *** UNESCO, *Embracing diversity: Toolkit for Creating Inclusive, Learning-Friendly Environments*. 2015
- *** World Health Organization. *Assessment, Classification and Epidemiology Unit. International classification of functioning and disability : ICIDH-2, Beta-2 draft : short version, July 1999*. World Health Organization. <https://apps.who.int/iris/handle/10665/65990> 1999

- ****Disability, Ageing and Carers, Australia: Summary of Findings* <http://www.abs.gov.au/ausstats/abs@.nsf/mf/4430.0> preluat la 25.01.2021 2012
- Abrahamson, P. *Excluziunea socială și sărăcia. Științe sociale și modernitate*. 2, (2001)148-166.
- Agran, M., Alper, S., & Wehmeyer, M.). *Access to the general curriculum for students with significant disabilities : What it means to teachers. Education and Training in Mental Retardation and Developmental Disabilities*, 37(2), (2002)123-133.
- Ahmmed, M., Sharma, U., & Deppeler, J. (2014). *Variables affecting teachers' intentions to include students with disabilities in regular primary schools in Bangladesh. Disability & Society*, 29(2), 317–331. doi: 10.1080/09687599.2013.796878
- *American family Physician, June, 15, 2008. Impairment and Disability Evaluation : The Role of the Family Physician.*
- *American Psychiatric Association. Diagnostic and statistical manual of mental disorders (4th ed.)*. Washington, DC 1994
- Angi, D. (coord.) *Studiu comparativ privind politicile educaționale incluzive destinate copiilor cu cerințe educaționale speciale. Communication for Community* <http://www.c4c.ro/wp-content/uploads/2020/09/Studiu-comparativ-privind-politicile-educationale-incluzive-destinate-copiilor-CES-A3.2.pdf> preluat la 29-01-2021. 2018
- Avramidis, E., Bayliss, P., & Burden, R. *A survey into mainstream teachers' attitudes towards the inclusion of children with special educational needs in the ordinary school in one local education authority. Educational Psychology*, 20(2), 191-121. 2000
- Badley, E., M., *Enhancing the conceptual clarity of the activity and participation components of the International Classification of Functioning, Disability, and Health. Social Science & Medicine* 66.. 2008
- Balan, V., Bortă., L., Botnari, V. (2017). *Educație incluzivă : Unitate de curs*. Chișinău: Bons Offices.
- Bayer, R., *Stigma and the ethics of public health: not can we but should we. Social Science & Medicine* 67, 463–472.
- Bernice A. Pescosolido, Jack K. Martin, Annie Lang, Sigrun Olafsdottir (2003). *Rethinking theoretical approaches to stigma: A Framework Integrating Normative Influences on Stigma (FINIS)*. *Social Science & Medicine* 67, 431–440.
- Beukelman, D., Mirenda, P, *Augmentative and alternative communication – management of severe communication disorders in children and adults*. New York: Paul –H: Brookers Publishing Co. 1999
- Beukelman, Mirenda. (1998). *AAC – Management of Severe Communication Disorders on Children and Adults*.
- Bigham, T. *Do teachers have a negative attitude towards the inclusion of students with special needs? Retrieved from: www.cehs.ohio.edu/gfx/media/pdf/tracey.pdf* 2010
- Biriș, I. *Filosofia și logica științelor sociale*, Editura Academiei Române, București. 2014
- Blackie, C. *The perceptions of educators towards inclusive education in a sample of government primary schools*. 2010

- Boonen, A., Walter, P., Maksymowych., *Measurement: function and mobility (focusing on the ICF framework)*. Best Practice & Research Clinical Rheumatology 24, (2010)605–624. Brach, M., Cieza, A., ICF Core sets for breast cancer. J. Rehabil. Med. Suppl (2004).44: 121-127
- Bruyère, S., VanLooy, S., Peterson, D. *The International Classification of Functioning, Disability and Health (ICF): Contemporary literature overview. Rehabilitation Psychology*, 50(2).(2005)
- Butterworth, B. *Concepts, Theory, and Practice in Child Neuropsychology*.. Edited by Jonathan Reed, Jody Warner-Rogers 2008
- Caldwell, K., Kathleen T. Brinko, Rebecca Krenz, Kristin Townsend, M.A., (2008). *Individuals with intellectual disabilities: Educators in expressive arts therapy. The Arts in Psychotherapy* 35, 129–139. 2008
- Callahan, D. The WHO Definition of 'Health'. *The Hastings Center Studies*, 1(3), 77-87. doi:10.2307/3527467 1973
- Cara, A. (2017). *Policy Brief. Sinteză de politici în domeniul educației. Asigurarea unei educații de calitate pentru toți copiii*. Publicat de Soros Moldova și Institutul de Politici Publice
- Carpendale, J., Lewis Ch., *How children develop social understanding – Oxford UK : Blackwell Publishing*, pg.158 2006
- Carr, J. *Teaching autistic children to use sign language. Some research issues*. J.Aut. and Dev. Dis. 1979, 9, (4). 1975 .pg.345 – 359
- Cercel, R., M. *Formarea cadrelor didactice din perspectiva educației incluzive*. Teză de doctorat. 2009
- Chambon, A. S., Irving, A., Epstein, L. *Reading Foucault for Social Work*. Columbia University Press. 1999
- Cheianu, D., A. *Identificarea necesităților pentru dezvoltarea unui sistem național de intervenție timpurie pentru copiii cu dizabilități în Republica Moldova*. Soros Foundation Moldova / Open Society Mental Health Initiative. Chișinău . 2008
- Cioloca, S., N. *Ameliorare a serviciilor educaționale din România din perspectiva educației incluzive*. Teză de doctorat 2012
- Coașan A., Vasilescu A. *Adaptarea școlară*. București: Editura Științifică și Enciclopedică. 1988
- *Codul Educației al Republicii Moldova nr.152 din 17.07.2014. Monitorul Oficial nr.319- 324 din 23.11.2014, art.634.*
- *Conferința Internațională „Assessment in Inclusive Settings” (organizată în parteneriat cu Ministerul Educației din Cipru și Agenția Europeană pentru Dezvoltare în Educația Cerințelor Speciale în Limassol, Cyprus, (octombrie 2008)*
- Constantinescu, M., Constantinescu, C. *Socio-Educational Intervention Programs for Better Inclusion of Minority Groups. Revista de asistență socială*, nr. 4, , Editura Polirom, Iasi. 2013
- Constantinescu, M., Constantinescu, C., Dumitru, C. (2017). *Social Work and Protection of Abused and Neglected Children. Revista de Asistență Socială/Social Work Review*, Anul XVI, Nr.3/2017, Polirom
- Constantinescu, M., Constantinescu, C. *The decrease of violence in schools and educational environments through the programme „We can choose” Final results, in Procedia Social and Behavioral Sciences*, Elsevier, 180 (5). 2015

- Constantinescu, M., Constantinescu, C. *The decrease of violence in schools and educational environments through the programme „We can choose” Final results, in Procedia Social and Behavioral Sciences*, Elsevier, 180 (5). 2015
- Constantinescu, M., Constantinescu, C., Dumitru, C. *Development of parenting skills by implementing the Program "Strong Families"*. In volumul Conferinței Internationale 17 Edu Word 2016, Volume XXIII, *The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences 2017*
- Crews, J., E., Lollar, L., D., *The public health dimensions of Disabilities*. Elsevier.(2008)
- Cross, A. F., Traub, E. K., Hutter-Pishgahi, L. & Shelton, G. *Elements of successful inclusion for children with significant disabilities. Topics in Early Childhood Special Education*, 24 (3). 2004169-183.
- Cucoș, C. *Pedagogie*. Polirom. Iasi,
- Dămean, D., Todea, J. *Raport de cercetare. Incluziunea școlară în rândul elevilor din grupurile școlare clujene*. Fundația Română pentru Copii, Comunitate și Familie.(2011)
- De Pape, D. *Guidelines for seeking funding for communication aids*. Madison, WI: Trace R & D Center. 1988
- Deich, R., F., Hodeges, P., *MLanguage without speech*. New York: Brunner/ Mazel. 1997
- Dempsey, L., Skarakis-Doyle, E., *Developmental language impairment through the lens of the ICF: An integrated account of children's functioning. Journal of Communication Disorders* 43,(2010) 424–437.
- Diversity, Inclusion and Equity: Insights form Special Needs Provision. OECD, 2012 <https://www.oecd.org/edu/school/26527517.pdf>, accesat la 07-01-2021
- Dumitru, C. *Specificul comunicării nonverbale la elevii cu handicap grav și sever*, Editura Universității din Pitești 2015
- Dumitru, Tabacaru, C., *Verbal and nonverbal communication of students with severe and profound disabilities. Research in pedagogy*, vol.6/2, 111-119 <http://research.rs/no11/> .2016
- Dumitru, Tabacaru, C., *The situation of dyslexic children in Romanian inclusive schools. The European Proceedings of Social & Behavioural Sciences EpSBS*, Volume LX, 948-954, <https://dx.doi.org/10.15405/epsbs.2019.04.02.117> 2019
- Dumitru, Tăbăcaru, C. *Programul de stimulare a comunicării prin utilizarea limbajelor nonverbale: PECS și SIGNALONG în educația elevilor cu CES. Revista de Psihologie, psihopedagogie specială și Asistență socială a Facultății de Psihologie și Psihopedagogie Specială a Universității Pedagogice de Stat „Ion Creangă” din Chișinău, Republica Moldova*. Nr. 50. Chișinău. 2018
- Durkheim, E. *The Division of Labour in Society*. Trans. W. D. Halls, intro. Lewis A. Coser. New York: Free Press. 1997
- Dyson, A., Squires, G. (Ed.) *Early school leaving and learners with disabilities and/or special educational needs. A review of the research evidence focusing on Europe*. European Agency for Special Needs and Inclusive Education. 2016
- Erickson, W., Lee, C., von Schrader, S. *Disability Statistics from the 2018 American Community Survey (ACS)*. Ithaca, NY: Cornell University Yang-Tan Institute (YTI).

Retrieved from Cornell University Disability Statistics website: www.disabilitystatistics.org preluat la 25.01.2021 2021

- Ferreol, G., Neculau, A. *Minoritari, marginali, excluși*. i: Polirom. Iasi. 1996
- Ghergut, A., Cozma, T. *Introducere în problematica educației integrate*. Iași: Editura Spiru Haret. 2000
- Gherguț *APsihopedagogia persoanelor cu cerințe speciale*, Editura Polirom, Iași. 2006
- Gherguț, A. *Psihopedagogia persoanelor cu cerințe educaționale speciale. Strategii de educație integrată*. Polirom. Iasi 2009
- Gherguț, A. *Sinteze de psihopedagogie specială*. Ediția a III-a. Polirom. Iasi. 2013
- Gherguț, A. *Educația incluzivă și pedagogia diversității*. Polirom. Iasi . 2016
- *Ghid de predare-învățare pentru copiii cu cerințe speciale: culegere de texte*, Marlink București, 2000.
- Ghid pentru cadre didactice de sprijin / Ecaterina Vrăsmaș, Simona Nicolae, Viorica Oprea, Traian Vrăsmaș, București : Vanemonde, 2005.
- *Ghid privind traseul educațional și intervenția integrată pentru copiii cu dizabilități, cu accent pe copilul cu dizabilități severe sau profunde*, publicat de Asociația Reninco România și Centrul de Abilitare Speranța
- Grădinaru, C. (coord.). *Analiza serviciilor de sănătate mintală pentru copiii din România Cercetare socială calitativă. Salvați copiii*. <https://www.salvaticopiii.ro/sci-ro/files/0b/0bdbfade-aa90-4ecd-b932-0f1d6d455328.pdf>
- Gorun, A., Horațiu T. G., *O paradigma educației. (Construcții normative după 1989)*. Editura Prouniversitaria, București 2014, ISBN978-606-26-0061
- Gorun, H.T., Gorun A., 2017 *Al doilea tratat despre educație : (Virusii culturali și virusii proiectați) cap.II. Probleme majore pe care noua matrice existencială le pune educației azi* ,Editura Universitaria Craiova .subcapitol *Delincvența ,un fenomen în expansiune în arii geografice și culturale diverse ,Cum a scăzut rezerva de capital social ?*
- Gorun A., Horațiu Tiberiu Gorun, *O paradigma educației. (Construcții normative după 1989)*. Editura Prouniversitaria, București 2014, ISBN978-606-26-0061
- Grossek, G., Țîru, L. G., & Bran, R. A. (2019). *Education for Sustainable Development: Evolution and Perspectives: A Bibliometric Review of Research, 1992–2018*. Sustainability, 11(21), 6136. <https://doi.org/10.3390/su11216136>. WOS:000501205200263.
- Guralnick, M., Brian Neville, Mary A. Hammond, Robert T. Connor, (2007). *The friendships of young children with developmental delays: A longitudinal analysis*. Journal of Applied Developmental Psychology 28, 64–79.
- Gutman, F. *Dizabilitatea ca o condiție determinantă a sărăciei*. *Revista Română de Sociologie*, XXII, nr. 3–4,(2011) p. 249–256, București
- Hammond, H., & Ingalls, *LTeachers attitudes toward inclusion : Survey results from elementary school teachers in three Southwestern rural school districts*. *Rural Special Education Quarterly*, 22(2),.2003 .24-30.
- Hattie, J. *Visible Learning for Teachers: Maximizing Impact on Learning*. Routledge. 2012.
- Heidegger, M. *Problemele fundamentale ale fenomenologiei*, trad. de Bogdan Mincă și Sorin Lavric, București, Humanitas. 2006

- Heidi, M., Feldman, *Improving Health Care for Children with Chronic Conditions: Toward a “Wholistic” Approach*. Current Pediatric Reviews, 1, (2005)39-49 39. 2005
- Ho, E., S., Curtis, G., C., Howard M. Clarke, *Pediatric Evaluation of Disability Inventory: Its Application to Children With Obstetric Brachial Plexus Palsy*. J Hand Surg ; 31A:197–202. 2006
- Holsbeeke, L et alt. Capacity, *Capability and Performance: Different Constructs or three of a kind?* Arch Phys Med Rehab vol. 90. 2009
- Horga, I. (coord.) *La școală o privire asupra participării la educație folosind analiza pe cohortă*. București: Alpha MDN 2017
- Howlin, Patricia *The Home Treatment of Autistic Children*. In: Hersov, L.A. Nicole, A., R. (Editors). *Language and Language Disorders in Childhood*. Pergamon Press, Oxford, New York, Toronto, Sydney, Paris, Frankfurt. 1980
- *Incluziunea școlară a copiilor cu cerințe educaționale speciale- aspirații și realități, București. Ediție coordonată de Traian Vrăsmaș*. 2010
- Jenkinson, J., C. *Mainstream or Special? Educating students with disabilities*. London: Routledge. 1997
- Jo C. Phelan, Bruce G. Link, John F. Dovidio, *Stigma and prejudice: One animal or two?* Social Science & Medicine 67. 2008. 358–367.
- Jordi Alonso et al. *Perceived stigma among individuals with common mental disorders. Research report. Journal of Affective Disorders*, February 2009.
- Kauffman, J. M., Hallahan, D. P. *Handbook of Special Education*. New York: Routledge 2011
- KidsMatter – *Australian primary schools mental health initiative: Overview (Stage 1 – pilot phase) Canberra, ACT: Australian Government Department of Health and Ageing*. First published 2007. 2007
- Kim, M., King, M., D., Jennings, *ADHD remission, inclusive special education, and socioeconomic disparities in SSM - Population Health*, (8) <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2019.100420> . 2019
- Kramer, J., (2009). *Rating Scale Use by Children with disabilities on a self-report of Everyday Activities. American Congress of Rehab Medicine*.(2009)
- Landsberg, E. *Addressing barriers to learning: A South African perspective*. Pretoria: Van Schaik Publishers. 2005
- Leiter, V., “*Nobody’s just normal, you know*”: *The social creation of developmental disability*. Social Science & Medicine 65, 20071630–1641.
- Lenoir, R. *Les Exclus: Un Français sur Dix*. 2nd ed. Paris: Editions du Seuil. 1989
- Magyara, A., Krausz, A., Kapás, I.D., Habókd, A. *Exploring Hungarian teachers’ perceptions of inclusive education of SEN students*. In: *Heliyon*, 6 (5), <https://doi.org/10.1016/j.heliyon.2020.e03851>. 2020
- Manea, L. *Protecția socială a persoanelor cu handicap*. Casa de Editura și Presă „Șansa”: București. 2000
- Manea, L., *Dizabilitatea ca factor de risc privind accesul la serviciile de educație. Calitatea Vieții*, XVII, nr 1-2, p 41-50. 2006
- Martin, J., P., Brown S., W., *Best clinical and research practice in adults with an intellectual disability*. Epilepsy & Behavior. 2009
- McCormack, J., McLeod, Sh., Harrison, L., J., McAllister, L *The impact of speech impairment in early childhood: Investigating parents’ and speech-language*

pathologists' perspectives using the ICF-CY. Journal of Communication Disorders 43. 2010

- Meeting Basic Learning Needs: A vision for the 1990s. *World Declaration on Education for All*. UNESCO, 1990. <http://unesdoc.unesco.org/images/0009/000975/097552e.pdf>
- Menlove, R. R., Hudson, P. J., & Suter, D. *A field of IEP dreams : Increasing general education teacher participation in the IEP development process. Teaching Exceptional Children*, 33(5). 2001.28-33.
- *Metodologie pentru evaluarea continua a persoanelor cu dizabilități intelectuale. Metodologie armonizată. Proiect pilot "eco-training"* Leonardo da Vinci, (cu setul de instrumente) (2006)
- Moroianu Zlatescu, I., Neagoe, A., Vida, I. C., Fărcaș, A., Țepeș, D. *Nediscriminare, autonomie, incluziune. Instrumente privind drepturile persoanelor cu handicap și jurisprudență în materie*. Institutul român pentru drepturile omului: București 2012
- Muffih, T., P. SEEPD commended for spearheading inclusive education in NW Region. *CBC Health Board Chronicle*, 3 (27), (2011) pp. 2.
- Mullen, C. A. *Disabilities awareness and the preservice teacher : a blueprint of a mentoring intervention. Journal of Education for Teaching*, 27(1). 2001.39-61.
- Neagoe, M. *Dizabilitate și sănătate: filosofii, paradigme și modelarea dizabilității. Dizabilități corelative și/sau consecutive condițiilor de sănătate*. Fundația „La Vulturi”: București. 2003
- Neamțu, G., Stan, D. (coord). *Asistență socială. Studii și aplicații*, Iași: Editura Polirom. 2005
- Nelleke G. Langerak, MSc, Robert P. Lamberts, MSc et alt. *Functional Status of Patients With Cerebral Palsy According to the International Classification of Functioning, Disability and Health Model: A 20-Year Follow-Up Study After Selective Dorsal Rhizotomy. Arch Phys Med Rehabil* Vol 90. 2009
- Neveanu, P. P. *Tratat de psihologie generală*. Editura Trei: București 2013
- Newton, N., Cambridge, J., Hunter-Johnson, Y. *Teachers' Perceptions of Inclusive Education and its Implication for Adult Education in the Bahamas. Adult Education Research Conference*,. 2014. pp. 331-336
- Opertti, R. and Belalcázar, C. *Trends in Inclusive Education at Regional and Interregional Levels: Issues and Challenges*. Geneva, IBE. 2008
- Otovescu D. *Sociologie generala*, Editura Beladi, Craiova.2004.
- Otovescu D. *Tratat de sociologie generala*, Editura Beladi , Craiova;2010.
- Păunescu, C., Mușu I. *Recuperarea medico-pedagogică a copilului handicapat mintal*. București: Ed. Medicală.(1990)
- *Peer Review in Social Protection and Social Inclusion. (2009)Modernising and Activating Measures relating to work incapacity. Madrid*, 4-5 February, 2010. *Synthesis report*.
- Peters, S. *Inclusive education: an EFA strategy for all children*. Washington, DC: World Bank. 2004
- Popa, A. E. *Sociologia și noile provocări din domeniul sănătății*. În Voicu, B., Rusu, H. M., Popa A.E. (ed.) *Este România altfel? Societatea și sociologia ... încotro?* Editura Universității „Lucian Blaga” din Sibiu 2015

- Popovici, D., V. *Orientări teoretice și practice în educația integrate*. Arad: Editura Universității Aurel Vlaicu. 2007
- Popovici, D.V. *Dezvoltarea comunicării la copiii cu deficiențe mentale*. Pro Humanitate. Pro Umanitate 2008
- *Programul de dezvoltare a educației incluzive în Republica Moldova pentru anii 2011- 2020*. HG nr.523 din 11.07.2011. Monitorul Oficial nr.114-116 din 15.07.2011, art.589.
- *Progresul României in Implementarea Programului Națiunilor Unite privind Persoanele cu Dizabilități*, 2002
- Radu Gh. (1994). *Cerințe pentru un model adaptat de învățare, decurgând din rigiditatea reacțiilor la handicapării mintal*. În *Revista de Educație Specială*, 1-2, București.
- Schulz, S., *Application and use of ICF in rehab practice and research – an updated literature review*. 2009
- *Set de instrumente, teste și probe folosite în evaluarea educațională a copiilor cu dizabilități*, București: UNICEF – RENINCO, 2003.
- Sharma, U., Ee, J., & Desai, I. (2003). *A Comparison of Australian and Singaporean Pre-Service Teachers' Attitudes and Concerns About Inclusive Education*. *Teaching and Learning*, 24(2), 207-217.
- Sherman, R., Webb, R. *Qualitative Research in Education: Focus and methods*. London: Macmillan. 1998
- Shtompka, P. *Sociology of Social Change / Per. from English; under the editorship of V.A. Yadova*. - M.: Aspect-Press.1996
- *Sickness, Disability Luxemburg, and Work: Breaking the Barriers*.Vol.1. Norway, Poland and Switzerland. OECD, 2003
- *Sickness, Disability Luxemburg, and Work: Breaking the Barriers*.Vol.2: Australia, Spain and the United Kingdom. OECD, 2007
- *Situația copiilor cu cerințe educative speciale incluși în învățământul de masă*, coordonatori: Irina Horga, Mihaela Jigau, București 2009,
- Soares, E.E., Bausback, K., Beard, C.L. et al. *Social Skills Training for Autism Spectrum Disorder: a Meta-analysis of In-person and Technological Interventions*. *Journal of Technology in Behavioral Science*. 6, (2021)166–180 <https://doi-org.am.e-information.ro/10.1007/s41347-020-00177-0>
- Soer, R., et alt. *Normative Values for a Functional capacity Evaluation*.*American Congress of Reghabilitation Medicine*.(2009)
- Spanjer, S., *Disability assessment interview: the role of detailed information on functioning in addition to medical history taking*. *J Rehab med* ; (2009)41: 267-272
- Spanjer, S., Krol, B., Brouwer, S., Groothoff, J., *Sources of variation in work disability assessment*. 2010
- Spörera, N., Lenkeita, J., Bossea, S., Hartmanna, A., Ehlerta, A., Kniggeb, M. *Students' perspective on inclusion: Relations of attitudes towards inclusive education and self-perceptions of peer relations*. In: *International Journal of Educational Research*, 103, <https://doi.org/10.1016/j.ijer.2020.101641> 2020
- Stănculescu, M., S. (coord.) *România : copiii din sistemul de protecție a copilului*. Buzău : Alpha MDN .2016

- Stucki, A and Cieza, A. *The International Classification of Functioning Disability and Health (ICF). Core Sets for rheumatoid arthritis: a way to specify functioning.* *Ann Rheum Dis.* 2004
- Su Qiong, Xu, Cooper. *Mainstream teachers' perceptions of individual differences among students in inclusive education settings of China, International Journal of Inclusive Education*, DOI: 10.1080/13603116.2020.1735541 2020
- Subban, P., Sharma, U. *Primary school teachers' perceptions of inclusive education in Viictoria, Australia. In International Journal of Special Education*, 26 (1). 2006
- *Support for children with special educational needs (SEN). European Commission. Bruxelles*, 2013.
- Sweden: *Will the recent reform make it? Sickness, Disability and Work: Breaking the Barriers.* OECD, 2009
- Terre Blanche, M. & Durrheim, K. *Research in practice: Applied methods for the social sciences.* Cape Town: UCT Press.2002
- *The American Board of Independent Medical Examiners. A look back over a decade.* Vol. 5. June, 2007
- *The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. World Conference on Special Needs Education "Access and Quality"*, Salamanca, Spain, 7-10 June 1994 http://www.unesco.org/education/pdf/SALAMA_E.PDF
- *Towards a disability inclusive education. #EduSummitOslo 6 -7 july 2015 Education for development. Background paper for the Oslo Summit on Education for Development*, pag.10. https://www.usaid.gov/sites/default/files/documents/1865/Oslo_Ed_Summit_Disability_Inclusive
- Țîru L.G Cu romi, despre romi și gadjii. În Periam și Satchinez editată în cadrul proiectului: Împreună cu romii din Banat: pentru o dezvoltare locală durabilă, Ed. BrumaR, Timișoara, 2002, ISBN 973-85114-3-7 (coautor)
- UNESCO, EFA *Global Monitoring Report 2010: Reaching the marginalized.* Paris: UNESCO. <http://www.unesco.org/new/en/education/themes/leading-the-international-agenda/efareport/reports/2010-marginalization/> G3ict, 2009. ICT Accessibility Self-
- UNICEF, 2013. *The State of the World's Children 2013: Children with Disabilities.* New York: UNICEF. <http://www.unicef.org/sowc2013/>
- Van Reusen, A. K., Shoho, A. R., & Barker, K. S. *High school teacher attitudes toward inclusion. The High School Journal*, 84(2), 2001 7-17.
- Vâgotski L.S. (trad. 1971). *Opere psihologice alese, vol. I.* București.
- Verza E.F. (2004). *Afectivitate si comunicare la copiii în dificultate*, Editura Fundației Humanitas, București, 2004
- Verza, E., *Psihopedagogie specială – manual pentru școli normale.:* E.D.P.Bucuresti 1998
- Viehweger, E., Robitail, S., Rohon, M – A., Jacquemier, M., Jouve, J., L., Bollini, L., Simeoni, C., *Measuring quality of life in cerebral palsy children. Annales de readaptation et de medecine physique*, 51, 2008 129–137.
- Vrasmas Ecaterina, Viorica Oprea, coordonatori, *Set de instrumente, probe si teste pentru evaluarea educationala a copiilor cu dizabilitati*, 162 p., ISBN 973-8411-06-8, Ed.MarLink, Bucuresti. 2003

- Vrăjmaș, T. *Învățământul integrat și/sau incluziv pentru copiii cu cerințe educative speciale*. Aramis.Bucuresti .2001
- Vrânceanu, M. Pelivan., M. *Incluziunea socio-educatională a copiilor cu dizabilități în grădinița de copii. Ghid pentru cadrele didactice și manageriale*. https://mecc.gov.md/sites/default/files/incluziunea_socio-educational_a_copiilor_cu_dizabiliti_in_grdina_de_copii.pdf .2011
- Voinea Maria, , *Familia contemporană. Mica enciclopedie*,Editura Focus,Bucuresti 2005
- Voinea Maria, Apostu Iulian, , *Familia și școala în impas?*, Tritonic,Bucuresti, 2008
- Walker, G. *Inclusive education in Romania: policies and practices in post Communist Romania. In International Journal of Inclusive Education*, 14(2). <https://doi.org/10.1080/13603110802504192> . 2009
- Webber, J., Scheuermann, B. *Educating students with autism: A quick start manual.*: Pro-Ed. Austin, TX 2008
- Weber, M. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. University of California Press 1978
- WHO *International Classification of Impairment, Disabilities and Handicaps (ICIDH)*, .1990
- Wolf, M. *Globalization and social exclusion: Some paradoxes // Social Exclusion: Rhetoric Reality Responses / International Institute for labour studies. United Nations development program. Geneva .1994. 86–94.*
- Wood, Ph. *Clasificarea Deficiențelor, Incapacităților și Handicapurilor*, Organizația Mondială a Sănătății,1982